

Nasljedni govornici i njihova motivacija za učenje hrvatskoga jezika

UDK: 811.163.42'242:37.018.43

Izvorni znanstveni rad/Refereed Research Paper

Lidija Cvikić, Zrinka Jelaska, Filozofski fakultet u Zagrebu
Lada Kanajet Šimić, Hrvatska matica iseljenika

Sažetak

U području ovladavanja inim jezikom u posljednje se vrijeme nasljedni govornici izdvajaju u posebnu skupinu jezičnih učenika te se njihovo ovladavanje jezikom posebno istražuje. Ta su istraživanja pokazala da se ovladavanje nasljednim jezikom prema glavnini svojih obilježja razlikuje i od ovladavanja drugim i od ovladavanja stranim jezikom. Osim obilježjima međujezika, ova se skupina učenika razlikuje i prema motivaciji za učenjem jezika jer je nasljedni jezik kojim ovladavaju važan dio njihova identiteta.

Kako među učenicima i govornicima inojezičnoga hrvatskoga veliku većinu čine upravo nasljedni govornici, iznimno je važno razumjeti sve posebnosti njihova ovladavanja hrvatskim, uključujući i motivaciju kao važan čimbenik za ovladavanje jezikom. U ovome će se radu na temelju građe prikupljene u ispitivanju potreba i stavova o e-tečajevima hrvatskoga pokazati kako iseljenici i njihovi potomci smatraju vladanje hrvatskim jezikom bitnim dijelom svojega obiteljskoga identiteta. Posebno su ga spremni učiti kako ga njihovi potomci ne bi posve izgubili.

Ključne riječi: *nasljedni govornici, hrvatski kao nasljedni jezik, ovladavanje jezikom*

0. Uvod

Posljednjih se desetak godina u području ovladavanja inim jezikom posebna pozornost sve više pridaje govornicima i učenicima nasljednoga jezika, posebice u SAD-u. Nasljedni jezik obuhvaća široku lepezu pojedinaca, od onih koji govore, čitaju i pišu svoj jezik, preko onih koji ga samo govore i čitaju, onih koji ga samo govore, samo razumiju u izravnu obraćanju do onih koji ga ne razumiju, ali pripadaju obitelji ili zajednici u kojoj se on govori (Kelleher 2010). Naziv nasljedni jezik (eng. *heritage language*) prema Cumminsu (2005) prvi se put pojavio 1977. u Kanadi, kada su škole u Ontariju dobile

financijsku pomoć za održavanje tečajeva nasljednoga jezika (engleskom kraticom HL). Američki su ga znanstvenici počeli rabiti tek u 90-ima.

SAD - Naziv nasljedni jezik u SAD-u danas najčešće znači bilo koji jezik osim engleskoga koji govori pojedinac, obitelj ili zajednica (www.cal.org), što uključuje i sve prve jezike koji nisu engleski. Taj naziv sve više zamjenjuje i druge nazive jezika koji nisu engleski, tako i naziv manjinski jezik (eng. *minority language*), rodni jezik (eng. *native language*), materinski jezik (eng. *mother tongue*), etnički jezik (eng. *ethnic language*), jezik zajednice (eng. *community language*), kućni jezik (eng. *home language*). Često im je sinonim kao i na većemu dijelu anglosaksonskoga područja (npr. Hamers i Blanc 2000: 208, Shin 2004:152-153). Moglo bi se reći da su povijesne, ali i moderne smjernice jezične politike u SAD-u utjecale na ovako brzo prihvaćanje naziva. Nasljedni jezik sve više zamjenjuje manjinski zato što manjinski jezik (koji je značio u demografski brojčano manji, tj. manji od 50 %) u pojedinim društvenim zajednicama uopće nije manji, nego njime govori većina, ali i zato što naziv manjinski ima nepovoljne društvene konotacije (više Peyton, Ranard i McGinnis 2001). Naziv nasljedni jezik često je sinonim i nazivu useljenički jezik - treba napomenuti da među useljeničke jezike nisu uvijek uključeni i jezici koji se u SAD-u uče kao strani jezici, poput francuskoga ili njemačkoga, nego samo tzv. rjeđe poučavani jezici (eng. *less commonly taught languages*, kraticom LCTLs). Međutim, umjesto bliskoznačnice naziv nasljedni jezik često služi kao krovni naziv za sve jezike koji nisu engleski, a ne uživaju poseban društveni položaj jer je za američko društvo karakteristična dominacija i prestiž engleskoga jezika (opiširnije u Valdes 2000, Van Deusen-Scholl 2003).

Fishman (2001) navodi da nasljedni jezik služi kao nadređeni pojam koji obuhvaća useljeničke jezike, useljenika došljaka u SAD nakon što je postala neovisna država, urođeničke jezike izvornih (autohtonih) stanovnika Amerike (eng. *indigenous languages*), tj. indijanske jezike te kolonijalne jezike (eng. *colonial languages*), odnosno jezike prvih europskih doseljeničkih zajednica na američko tlo poput nizozemskoga, njemačkoga, francuskoga, španjolskoga, švedskoga, finskoga (www.cal.org). Katkad se pojam useljenički nasljedni jezik preklapa s pojmom kolonijalnoga - tako je svojedobno kolonijalni španjolski danas jedan od najvažnijih useljeničkih jezika.

U drugim je preookeanskim anglofonim zemljama sociolingvistička slika različita od američke pa su u uporabi i drugi nazivi za ostale jezike u društvu.

Kanada - Cummins (2005) navodi da su u Kanadi u uporabi nazivi etnički jezik, manjinski jezik, predački jezik (eng. *ancestral*), treći jezik, moderni jezik i neslužbeni jezik (eng. *non-official language*). U popisu stanovništva službeno dvojezične Kanade znanje nekoga drugoga jezika bilježi se kao znanje materinskoga jezika (eng. *mother tongue*), radnoga jezika (eng. *language of work*) ili obiteljskoga jezika (eng. *home languages*) (www12.statcan.ca), čime se impliciraju područja njegove uporabe.

Australija - U Australiji je desetljećima u uporabi naziv jezik zajednice (eng. *community language*). U australskome popisu stanovništva bilježi se uporaba jezika različitoga od engleskoga (eng. *language other than English* ili LOTE) (v. Škvorc 2006), a taj naziv ne navodi ni na kakve konotacije o položaju toga jezika, osim toga da nije riječ o engleskome.

Hrvatska - Jelaska i Hržica (2005) raspravljale su o nasljednome jeziku (engleskom kraticom HL) kao jeziku useljeničke skupine ili zajednice koja se jezikom razlikuje od službenoga ili nadređenoga (dominantnoga) jezika. Navele su da je nasljedni jezik obično mali, rjeđe poučavani ili na koji drugi način nedominantan jezik (kao što su poljski, hrvatski ili armenski u Kanadi), ali katkada je i jedan od svjetskih jezika koji se češće uči (kao španjolski u SAD ili talijanski u Njemačkoj). Istaknule su da se u odnosu na zemlju nazivom nasljedni jezik razlikuju urođenički izvorni ili autohtoni jezici od ostalih manjinskih jezika, dok se u odnosu na učenika nazivom nasljedni jezik označava obiteljski jezik koji je preuzeo nadređeni jezik.

U ovomu će se radu najprije raspraviti sami pojmovi nasljedni jezik i nasljedni govornik te uloga motivacije kod nasljednih govornika. Potom će se odrediti prema svrstavanju potomaka neke društvene i jezične zajednice u pojam nasljednoga govornika koji uopće ne vladaju jezikom. U raspravi na temelju građe prikupljene istraživanjem o e-tečajevima hrvatskoga pokazat će se stavovi iseljenika i njihovih potomaka o vladanju hrvatskim jezikom, a dat će se i smjernice za nastavu.

1. Opseg pojma nasljedni jezik i nasljedni govornik

Istraživanja govornika nasljednih jezika, uzrokovana željom da se unaprijedi učenje stranih jezika i da se poveća broj govornika koji će jezikom ovladati na akademskoj razini, otkrila su svojstvena obilježja ove skupine jezičnih učenika. U odnosu na znanje jezika dvojezični su nasljedni učenici slični učenicima drugoga jezika, a nasljedni učenici koji ne govore nasljedni jezik učenicima stranoga jezika. Međutim, nasljedni su govornici izdvojeni kao posebna skupina učenika (kraticom HLLs prema eng. *heritage language learners*) jer je primijećeno da se razlikuju od učenika drugih jezika (kraticom SLLs prema eng. *second language learners*), ali i učenika prvoga jezika (kraticom L1Ls prema eng. *first-language learners*) poglavito prema svojem identitetu i jezičnim potrebama (Carreira 2004). Razlikovno je obilježje nasljednih učenika u odnosu na učenike prvoga jezika (koji im je i materinski jezik) nedovoljna izloženost jeziku i kulturi koja onemogućuje ispunjavanje osnovnih jezičnih i identitetskih potreba, uslijed čega i uče jezik. Razlikovna su im obilježja u odnosu na učenike stranoga jezika obiteljska veza s nasljednim jezikom (HL) ili nasljednom kulturom (engleskom kraticom HC). Drugim riječima, nasljedni se govornici nekoga jezika barem po jednom obilježju, često i svima (usvajanje jezika u obitelji, poznavanje nasljedne kulture, osjećaj pripadnosti toj kulturi) razlikuju od učenika toga jezika kao stranoga (učenje jezika u didaktičkoj sredini, nepoznavanje kulture, nepostojanje bilo kakva osjećaja pripadnosti tomu narodu).

Navedene i slične spoznaje omogućile su da se naziv oslobodi svoje usmjerenosti na američku sociolingvističku sredinu i počne rabiti u drugome kontekstu. No, kako se područje istraživanja širilo, tako se i opseg naziva proširio i prestao biti jednoznačan. Danas se razlikuje uporaba pojma nasljedni jezik u širemu i užemu smislu.

1.1. Nasljedni jezik i govornici nasljednoga jezika u užemu smislu

Kao najčešća se definicija govornika nasljednoga jezika navodi definicija Valdes (2000: 375), koja nasljednim govornicima (eng. *heritage speakers*) smatra „učenike jezika koji su odgojeni u domu u kojem se govorio neki drugi jezik, a ne engleski, koji govore ili samo razumiju nasljedni jezik, koji su do nekoga stupnja dvojezični u engleskome i nasljednome jeziku”.¹ Budući da su nasljedni govornici jezikom uglavnom ovladali u obitelji i na njemu se nisu školovali, često na njemu ne znaju čitati ni pisati ili im te vještine nisu razvijene kao u nadmoćnome (dominantnome) jeziku. Zbog (isključive) usmjerenosti na svakodnevni govorni jezik, onakav kakav je u zajednici ili obitelji, nerijetka je pojava da se nasljedni govornici ne mogu služiti različitim funkcionalnim stilovima (Valdes 2000, Polinsky i Kagan 2007) jer nisu ovladali različitim jezičnim idiomima (npr. standardnim jezikom u slučaju hrvatskoga). Polinsky i Kagan (2007: 369) smatraju da je temeljno obilježje nasljednih govornika to da je „nasljedni jezik bio prvi po redoslijedu usvajanja, ali nije bio u potpunosti usvojen jer je pojedinac prešao na drugi dominantan jezik“. Nepotpuno ili prekinuto usvajanje jezika uzrokuje da jezik poprima specifična obilježja, što je Polinsky (2008) pokazala na primjeru ruskoga jezika - ovladanost ruskom morfologijom kod nasljednih govornika razlikuje se ne samo od izvornih govornika, već i od učenika ruskoga kao stranoga jezika. Dakle, nasljednim govornikom u užemu smislu smatra se onaj tko je donekle usvojio svoj jezik, barem u primanju. Prototipni je nasljedni govornik onaj tko je usvojio govorni jezik, a pisanim ne vlada ili vlada slabije, posebno vještinom pisanja.

1.2. Nasljedni jezik u širemu smislu

Pojmom nasljedni jezik u širem smislu naglašava se moguća veza između jezičnoga i kulturnoga nasljeđa (Polinsky, Kagan 2007). To proizlazi iz činjenice da su jezik i kultura vrlo isprepleteni, posebno kod manjih jezika koji se uglavnom uče zbog sporazumijevanja s njihovim govornicima. Van Deusen-Scholl (2003) navodi da je nasljedni jezik povezan s pojedinčevim kulturnim nasljeđem i da se može, ali se ne mora govoriti u njegovu domu. Također smatra da je stupanj jezične stručnosti najspornije obilježje govornika nasljednoga jezika, dok srž pojma čini etničko nasljeđe. Upravo želja da se učvrsti osjećaj povezanosti i pripadnosti pojedinoj etničkoj zajednici može djelovati kao snažna motivacija za učenje jezika. Stoga učenike nasljednoga jezika Van Deusen-Scholl (2003) dijeli u dvije skupine: učenike nasljednoga jezika (eng. *heritage learners*) i učenike s nasljednom motivacijom (eng. *learners with a heritage motivations*). Prema podjeli Van Deusen-Scholl proizlazi da su učenici nasljednoga jezika oni koji su do nekoga stupnja ovladali nasljednim jezikom, dok su učenici s nasljednom motivacijom oni koji su u obitelji odgajani s osjećajem snažne kulturne povezanosti s nekim jezikom te nisu stekli ili razvili jezičnu stručnost, ali su usvojili određeni stupanj znanja o kulturi koja se veže uz ciljani jezik. Dakle, nasljednim govornikom u širemu smislu smatra se onaj koji je podrijetlom povezan s govornicima neke druge kulture, u što su osim onih koji su bar donekle usvojili

¹ To se odnosi i na učenike nasljednoga jezika (eng. *heritage language learners*). O razlici između govornika i učenika u području ovladavanja inim jezikom opširnije na hrvatskome piše M. Medved 2008. i 2010.

svoj jezik uključeni i oni koji uopće ne vladaju jezikom, ali poznaju (bar donekle) kulturu i osjećaju da je ona dio njihova podrijetla.

1.3. Motivacija nasljednih govornika

Van Deusen-Scholl (2003: 221) navodi da razlozi i ciljevi učenja nasljednoga jezika mogu biti vrlo raznoliki: od posve individualnih, preko religijskih do onih koji proizlaze iz želje zajednice da se očuva jezik. Carreira (2004) smatra da je s obzirom na pripadnost jezičnoj zajednici potrebno razlikovati najmanje dvije skupine nasljednih govornika. Prvu skupinu čine oni koji aktivno pripadaju zajednici, njezini su članovi, dok drugu čine oni koji osjećaju pripadnost zajednici, ali nisu njezini članovi jer ne govore nasljedni jezik. Upravo je želja za ulaskom u zajednicu i postajanjem njezina dijela njihov snažan motiv za učenje jezika. Budući da je poznata važnost motivacije na učenje jezika (Gardner i Lambert 1972, Gardner 1985), koju Shoab i Doernyei (2005) nazivaju složenim dinamičnim procesom koji utječe na jezični razvoj, a Doernyei (2004) smatra jednim od dva ključna obilježja koja određuju uspjeh i razvoj u ovladavanju jezikom, postavlja se pitanje što nasljedne govornike hrvatskoga jezika motivira na učenje jezika i u kakav je utjecaj motivacije na rezultate učenja.

Jelaska (2005a: 114-115) u poglavlju u kojemu navodi vrlo različite motivacije, odnosno razloge za učenje jezika, govori kako potomci iseljenih Hrvata "često imaju bar dvostruku motivaciju kada dođu u Hrvatsku učiti hrvatski. Izvanjska motivacija može uključivati poštovanje, poslušnost ili želju da se oduži roditeljima, djedu, baki ili kojemu drugome pretku, želju za otkrivanjem obiteljske povijesti, znatiželju, želju da se pronađu rođaci ili razgovara s njima, želju za razgovaranjem s mogućim poslovnim suradnicima itd. Unutrašnja motivacija može uključivati natjecateljstvo (prema bratu ili sestri koji bolje govore hrvatski), želju da se sviđa, koristoljubivost itd. No često je u korijenu dolaska i učenja hrvatskoga želja za razumijevanjem vlastite obitelji ili želja za boljim razumijevanjem iseljeničke zajednice koja može biti utemeljena i na dubokoj želji za pripadanjem, ili pak potraga za izgubljenim osobnim odnosno obiteljskim jezikom i kulturom koja je s njime isprepletana. Ona je obično isprepletana sa željom da se postane cjelovitom osobom i uklope odbačeni dijelovi obiteljske prošlosti i vlastitoga djetinjstva ili mladosti." Navodeći da se takve vrste motivacije mogu smatrati podvrstom uklopne (integrativne), predlaže se da se izdvoje "kao naraštajna (generacijska) motivacija, koja bi uključivala poglavito povezanost s prethodnim naraštajima i cjelosna (identifikacijska), koja bi uključivala povezanost s vlastitim iskustvom i potrebom za cjelovitošću vlastite osobe".

Jelaska i Hržica (2005) u radu na engleskome jeziku također učenike nasljednoga jezika općenito dijele na dvije skupine i za obje navode posebne vrste motivacije: cjelosnu (engl. *identificatonal*) i naraštajnu (engl. *generational*). Dva su tipa motivacije predložene za dva tipa afektivnih čimbenika: osobnih i roditeljskih ili predačkih kojima se uklapa kultura u sebi za razliku od uklapanja sebe u kulturu. Cjelosnu motivaciju pripisale su učenicima koji su bar u nekomu stupnju dvojezični: od onih koji su samo

primali nasljedni jezik (eng. *overhearers*) do neuravnoteženo dvojezičnih osoba, koji žele ukopiti svoje osobno iskustvo s jezikom i kulturom (posebno iz djetinjstva i drugih razdoblja, poput blagdana, godišnjega odmora), koji se žele povezati sa značajnim osobama koji nasljedni jezik govore ili su ga govorile te koji se žele ostvariti i postići cjelovitost povezujući dio svoje osobnosti povezan s nasljednim jezikom. Naraštajnu ili generacijsku motivaciju pripisale su (gotovo) nikakvom osobnom susretu s jezikom, uklapanju u obiteljsko iskustvo i kulturu povezanu s jezikom te želju za povezivanjem sa značajnim osobama koje su nekad govorile taj jezik.

2. Hrvatski - nasljedni jezik i nasljedni govornici

Iz primjera u prethodnomu poglavlju vidljivo je da je znanstveno nazilje vrlo često višeznačno, no i to da pojedini nazivi podrazumijevaju posebne društvene, jezične ili kulturne osobnosti te ih se ne može jednostavno prevesti (preuzeti) i rabiti u drugome jeziku. Takvo preuzimanje izraza, a neprilagođavanje sadržaja pojma može dovesti do njegove neprikladne uporabe, kao što je pokazala Jelaska (2005b) za pojam komunikacijska kompetencija. Stoga je potrebno jasno odrediti što bi označavao naziv nasljedni jezik i nasljedni govornik kada je riječ o hrvatskome jeziku.

2.1. Hrvatski kao nasljedni jezik

Nije uvijek općenito lako odrediti psiholingvistički i sociolingvistički položaj hrvatskoga jezika u Hrvatskoj jer isti jezik u različitim područjima ili za različite osobe može imati različit položaj. Tako je, primjerice, talijanski jezik u mnogim mjestima u Istri drugi jezik, a u Baranji je on strani jezik (iscrpnije o nazivlju u Jelaska, 2005c). Isto je, a katkada i složenije, kada govorimo o hrvatskome jeziku izvan Hrvatske.² Za veliki broj govornika, potomaka hrvatskih iseljenika, nije posve prikladan naziv ni drugi ni strani jezik.

Drugi jezik - Naziv drugi jezik ne može obuhvatiti sve hrvatske govornike kojima hrvatski istovremeno nije materinski, prvi i okolinski jezik. Za neke od njih hrvatski jezik često nije jezik šire zajednice ili okoline, nego samo obitelji pa uporaba naziva drugi jezik (u užem smislu) ne bi bila pravilna. Katkada govornici njime i ne vladaju u dovoljnome stupnju da bi im on bio komunikacijski drugi jezik. On im je vjerojatno materinski, ako su ga usvajali prvoga po redu, u najranijemu djetinjstvu, no nije im nužno i prvi jezik jer je jezik države u kojoj žive i na kojem se školuju zauzeo taj položaj.

Strani jezik - Za hrvatski jezik koji se ne govori u pojedinčevoj zajednici opravdan bi bio naziv strani jezik, no i s njime postoje poteškoće. Strani se jezik protipitno uči u obrazovnoj ustanovi, što s hrvatskim nije uvijek slučaj. K tomu zbog osjećaja poveznosti s hrvatskim narodom i kulturom govornici hrvatskoga iz inozemstva naziv strani jezik smatraju neprikladnim kada je riječ o njihovu hrvatskome jeziku.

Ini jezik - Pojam inoga jezika ustalio se u hrvatskome jezikoslovlju upravo u situacijama kada nije važno je li jezik drugi ili strani, već je važna samo činjenica da on nije prvi, dakle kao nadređenica.³ Kao znanstveni pojam ini jezik može bez ikakvih teškoća biti

² O hrvatskome jeziku izvan Hrvatske više u Samardžija 2006 i Zubčić u ovome broju časopisa.

³ Kao što je u makedonskome *vtor jazyk* drugi, a *drugi jazyk* nadređenica kao ini jezik u hrvatskome (Crvenkovska 2009, Tofoska 2009).

nadređenica i nazivu nasljedni jezik, čime se još jednom pokazuje prikladnost hrvatskoga nazivlja. Hrvatsko je nazivlje bolje čak i u odnosu na engleski gdje je naziv drugi, tj. *second* redovito i podređenica (u sestrinsku odnosu s nazivom *strani*, tj. *foreign*) i nadređenica (nad pojmovima *drugí* u užemu smislu i *strani*, više u Jelaska 2008). No budući da je *ini* nadređen i konotacijama neobilježeni naziv, njime se ne mogu iskazati sve posebnosti hrvatskoga jezika za opisane govornike. U njihovu bi slučaju prikladan (i potreban) bio naziv nasljedni jezik i nasljedni govornik.

Hrvatski bi se jezik mogao nazvati nasljednim jezikom u svim državama u kojima postoji zajednica ili pojedinci koji ga govore, a u kojima nema status ni službenoga ni manjinskoga jezika.

Manjinski jezik - Europskom poveljom za regionalne i manjinske jezike u Europi promiče zaštita isključivo regionalnih i manjinskih jezika, tj. onih jezika koje tradicionalno rabi dio stanovništva neke države, a nisu „dijalekti službenoga jezika države, useljenički jezici ili umjetno stvoreni jezici“ (Europska povelja za regionalne i manjinske jezike, 1992). Do sada je Europsku povelju ratificiralo 25 europskih država, ali trenutačno nisu dostupni službeni podatci o tome u koliko se zemalja potpisnica hrvatski jezik smatra manjinskim.⁴ Tako je npr. gradišćanski hrvatski u Austriji ili Mađarskoj već tradicionalno priznat kao manjinski jezik, za razliku od jezika novijih hrvatskih useljenika, tzv. Gastarbeitera, koji u Austriji nisu manjinski, nego useljenički govornici (npr. Jelaska 2003).

Nasljedni jezik - Međutim, u brojnim europskim državama, u prekoceanskim anglofonim zemljama i u Južnoj Americi hrvatski se jezik govori među iseljencima i njihovim potomcima. U tome bi smislu naziv nasljedni jezik upućivao i na sociolingvistički položaj hrvatskoga jezika. No da bi netko bio nasljedni govornik, hrvatskim mora bar donekle vladati, npr. mora ga bar biti u stanju do neke mjere razumjeti. To je uvjet čak i ako se ne govori (redovito) njime u njegovu domu.

Pređački jezik - Ako je hrvatski samo jezik povezan s pojedinčevim kulturnim nasljeđem, a potomak Hrvata nema ni najniži stupanj jezične stručnosti, njemu hrvatski nije nasljedni jezik, nego samo pređački jezik, ili pak jezik podrijetla (Jelaska 2005c). Nitko ne može biti nasljedni govornik (hrvatskoga) ako s njime uopće nije bio u dodiru, npr. djevojčica čiji je djed bio doseljenik iz Hrvatske i nije bio povezan sa svojim sunarodnjacima, nego se posve uklopio u novu domovinu, ili dječak iz mješovitih braka čija se majka kao dijete doselila u SAD prekinuvši veze s obitelji u Hrvatskoj, živjela izvan dodira s hrvatskom zajednicom, udala za Amerikanca kad su joj roditelji već umrli pa dječak do punoljetnosti nije ni znao da je Hrvatica. Tada je takva osoba samo potomak, točnije hrvatski potomak, i ne može biti nasljedni govornik jer uopće nije govornik, čak ni slušač hrvatskoga.

Kada potomak, tj. osoba kojoj je hrvatski samo pređački, ali ne i nasljedni jezik, počne učiti hrvatski, postaje potomačni učenik hrvatskoga, ili pak pređački učenik hrvatskoga jezika, tj. učenik s nasljednom motivacijom kako ga naziva Van Deusen-Scholl (2003). Ako bi bilo potrebno svrstati nasljedne i potomačke učenike hrvatskoga u jednu skupinu, bilo bi ih bolje zajednički nazvati dijasporom umjesto da se naziv nasljedni govornik ili

⁴ Hrvatski jezik ima prava manjinskoga jezika u Mađarskoj, Austriji, Srbiji, Rumunjskoj i Slovačkoj.

pak potomak proširuje i na nadređenicu. Istina je da su i nasljedni govornici doslovno potomci izvornih govornika hrvatskoga kojima je on bio materinski i prvi jezik, no ako hrvatskim vladaju bar u nekoj mjeri, onda su ga naslijedili, i njihov je. Za razliku od njih, ostali koji su samo potomci i ne vladaju hrvatskim nisu njegovi nasljednici, doslovno nisu naslijedili hrvatski jezik. Samo su potomci predaka čiji je hrvatski jezik bio.

2.2. Nasljedni govornik hrvatskoga jezika

Kada je o psiholingvističkoj perspektivi riječ, uz pojam hrvatski kao nasljedni jezik, nerazdvojiv je pojam nasljednoga govornika hrvatskoga jezika. Nasljedni bi govornik hrvatskoga jezika bila ona osoba koja je u zemlji u kojoj hrvatski nije službeni ili (priznati) manjinski jezik hrvatski jezik usvajala u obitelji te njime ovladala do nekoga stupnja, a koja osim poznavanja jezika u određenom stupnju poznaje hrvatsku kulturu te osjeća pripadnost hrvatskomu narodu. Osjećaj pripadnosti hrvatskomu narodu sastavni je dio cjelodne ili identitetske motivacije (Jelaska, Hržica 2005).

Iskustvo je pokazalo da je znanje nasljednih govornika hrvatskoga obilježeno relativno visokim stupnjem tečnosti, relativno širokim rječnikom, visokom komunikativnošću, ali niskim stupnjem gramatičke točnosti, kao i nepoznavanjem pragmatičkih ili sociolingvističkih pravila (Cvikić, Bergovec 2008, Jelaska, Cvikić, Udier 2008). Slična su obilježja zamijećena i kod nasljednih govornika drugih jezika (Polinsky i Kagan 2007, Valdes 2000). Bitno je i poznavanje hrvatske kulture jer je i to jedno od obilježja po kojemu se nasljedni govornici hrvatskoga razlikuju od ostalih učenika hrvatskoga. Naime, čak i kada im je jezično znanje ograničeno, nasljedni govornici tek vrlo rijetko nisu upoznati s obilježjima hrvatske kulture, bilo da je riječ o društveno prihvatljivu ponašanju, tipičnoj hrvatskoj hrani, znanju pjesama ili plesova, poznavanju povijesnih događaja i osoba, hrvatskih spotraša i umjetnika i sl. Za razliku od nasljednih govornika, nekim je drugim skupinama učenika hrvatskoga jezika kao stranoga jezični tečaj ujedno i prvi susret s hrvatskom kulturom.

Prema navedenom vidljivo je da bi definicija nasljednoga govornika hrvatskoga jezika bila u skladu s onom u užem smislu, iako se važnim smatraju i ovladanost jezikom, kao i poznavanje kulture. Pri tome potomci hrvatskih iseljenika koji žele učiti hrvatski kao svoj predački jezik, tj. učenici s nasljednom ili naraštajnom motivacijom, zahtijevaju posebnu pozornost. Treba još jednom istaknuti da cjelodnu i naraštajnu motivaciju imaju samo nasljedni govornici, naraštajnu i potomački učenici. Ostali učenici koji žele postati dio društva koje govori hrvatskim mogu imati uklopnu ili integracijsku motivaciju.

3. Motivacija za učenje nasljednoga jezika

U nastavku rada istražiti će se motivi za učenje hrvatskoga kao nasljednoga jezika. Hrvatska matica iseljenika, Sveučilište u Zagrebu i Sveučilišni računski centar (Srce) 2008. godine započeli su projekt izrade e-tečaja hrvatskoga jezika za početnu razinu učenja (Hit-1). U sklopu priprema za provedbu projekta provedena je kratka anketa među

zainteresiranim budućim korisnicima koja je trebala poslužiti kao instrument za analizu potreba.⁵

3.1. Istraživanje – metode, uzorak

Zainteresiranim je korisnicima postavljeno deset pitanja kojima se pokušalo saznati dob i spol zainteresiranih učenika, razina znanja hrvatskoga jezika, način na koji su ovladali hrvatskim, motivacija za učenjem, kao i željeni načini učenja. Anketa je bila dostupna putem interneta, na stranici Hrvatske matice iseljenika, a odgovori su automatski prikupljeni u bazu podataka. Upitnik je zainteresiranim učenicima hrvatskoga jezika bio dostupan oko šest mjeseci.

S obzirom na to da je upitnik imao tek deset pitanja, na motivaciju za učenje jezika bilo je usmjereno samo jedno pitanje *Zašto želite učiti hrvatski jezik?*. Ponuđeni su bili odgovori kao u (1).

- (1) i. radi posla
- ii. radi studija
- iii. radi obitelji i prijatelja
- iv. zato što sam Hrvat
- v. da ne zaboravim / da usavršim jezik
- vi. nešto drugo _____

Dva od ponuđenih pet odgovora tiču se vanjske, a tri odgovora unutarnje motivacije. Sudionici su mogli odabrati više od jednoga odgovora, a također su imali mogućnost navesti neki drugi razlog.

U određenome roku na upitnik je odgovorilo 737 osoba, potencijalnih učenika hrvatskoga jezika iz inozemstva. Budući da je upitnik bio objavljen na mrežnim stranicama Hrvatske matice iseljenika, unaprijed je pretpostavljeno da će na nju odgovoriti osobe hrvatskoga podrijetla, odnosno one kojima je hrvatski nasljedni jezik.

Dob - Raspon godina sudionika bio je od 6 do 79, a najčešće su odgovarali uglavnom mlađi sudionici. Najviše je sudionika bilo staro između 25 i 29 godina te 30 i 34 godine.

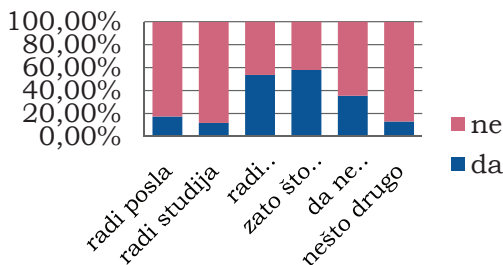
Glavni jezik - Kao svoj glavni komunikacijski jezik španjolski je odabralo (45%), engleski (21%), a hrvatski čak (34%).

Prebivalište - U odnosu na prebivalište najviše je sudionika (44%) bilo iz Južne Amerike, slijedi Europa (34%), Sjeverna Amerika (12%) te Australija (3%). Kao svoj glavni komunikacijski jezik španjolski je odabralo (45%), engleski (21%), a hrvatski čak (34%). Na Slici 1 u postotcima su prikazani odgovori sudionika s obzirom na kontinent na kojemu žive.

⁵ Opširnije o analizi potreba kao temelju za izradu programa nastave hrvatskoga kao inoga jezika vidi Cvikić i Udier, 2008.

Slika 1 Kontinenti na kojima žive ispitanici

Želim učiti hrvatski jezik...

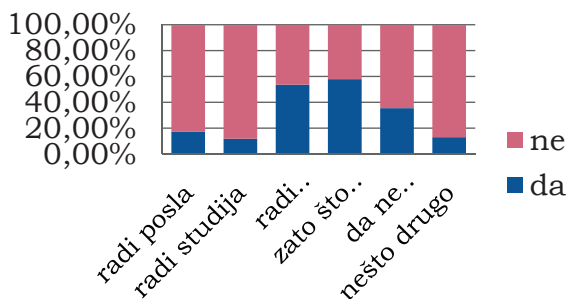

3.2. Rezultati istraživanja i rasprava

Za ovu su raspravu važni razlozi zbog kojih bi sudionici željeli učiti hrvatski jezik jer neki nesumnjivo pokazuju da im je nasljedni jezik. Na Slici 2 prikazani su rezultati navedenoga pitanja o motivaciji za učenje jezika.

Slika 2 Razlozi za učenje hrvatskoga jezika

Želim učiti hrvatski jezik...

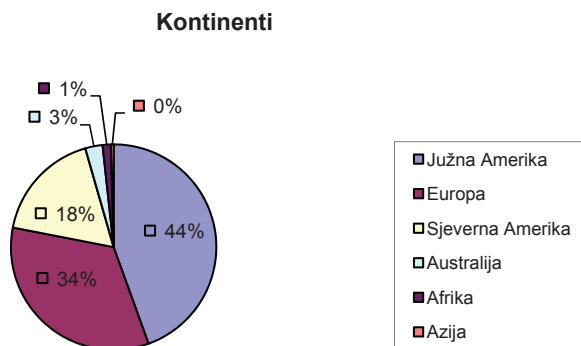

Iz Slike 2 vidljivo je da bi radi posla hrvatski jezik željelo učiti 17% sudionika, a radi studija 12%, što je ukupno 29%. Radi obitelji i prijatelja hrvatski želi učiti 54% sudionika, a najviše njih 58% odgovorilo je da Hrvatski žele učiti jer su Hrvati. Osnovni je razlog učenja jezika za 35% sudionika da usavrše jezik. Neki drugi razlog učenja jezika navelo je 13% sudionika.

Na pitanje *Kako ste učili hrvatski jezik?* (Slika 3) 55% sudionika odgovorilo je da su učili u obitelji, što znači da više od polovice sudionika čine nasljedni govornici hrvatskoga jezika, odnosno prototipni nasljedni govornici. Osim toga 21% sudionika odgovorilo je da je hrvatski učilo samostalno. Budući da je motivacija za učenje jezika nasljednih

govornika bitna, u posebnu su skupinu izdvojeni oni koji su rekli da su hrvatski učili u obitelji. Slika 3 pokazuje razloge učenja hrvatskoga za nasljedne govornike.

Slika 3 Razlozi za učenje jezika za nasljedne govornike

Radi posla hrvatski želi učiti 17% nasljednih govornika, a radi studija samo 10%. Najviše nasljednih govornika želi učiti hrvatski radi obitelji i prijatelja 52%, a čak 64% sudionika žele učiti hrvatska zato što su Hrvati. Da bi usavršilo jezik, želi ga učiti 50% sudionika, a neki drugi razlog navelo je 12% sudionika. Među sudionicima koji su naveli neki drugi razlog za učenje jezika najveći je dio sudionika naveo da želi učiti jezik zbog svojega podrijetla ili da bi ga prenijeli svojim potomcima, jedan dio jer želi živjeti u Hrvatskoj. Iako su udjeli uglavnom vrlo slični, neki se uočljivije razlikuju pa upravo pokazuju otklon svojstven nasljednim govornicima, što se jasnije vidi u (2).

(2)

	Nasljedni sudionici	Svi sudionici
zato što sam Hrvat	64%	58 %
radi obitelji i prijatelja	52%	54 %
da ne zaboravim / da usavršim jezik	50%	35%
prosječno	55,33%	49%
nešto drugo	12%	13 %
radi posla	17%	17%
radi studija	10%	12%

Rezultati istraživanja motivacije nasljednih govornika za učenje jezika pokazali su da je za učenje jezika osjećaj cjelovitosti ili poistovjećenja najvažniji motiv za učenje hrvatskoga jezika. Želja da se nauči jezik radi obitelji i prijatelja mogla bi se smatrati uklopnim ili integracijskim čimbenikom, o kojemu govori i Carreira (2004). Koliko je znanje jezika važno za nasljedne govornike, pokazuje i činjenica da čak 50% sudionika koji su nasljedni govornici želi učiti hrvatski da bi ga usavršilo. Čimbenici uporabne ili instrumetalne motivacije (učenje radi posla ili školovanja) kod ispitanice su skupine govornika prilično slabo zastupljeni, no zajedno ipak čine tridesetak posto.

Prikazani rezultati posve su u skladu s dosada poznatim rezultatima istraživanja motivacije za učenjem nasljednoga jezika. Feuerverger (1991) pokazuje da su tri osnovna razloga za učenjem jezika kod nasljednih govornika potreba za pismenošću na nasljednome jeziku (u našem slučaju usavršavanje hrvatskoga jezika), odnos između jezika i uključenosti u jezičnu zajednicu (učenje radi obitelji i prijatelja) te odnos između jezika i poistovljećenja s domovinom (želja za učenjem jezika jer se sudionici osjećaju Hrvatima). Ovi su se razlozi pokazali ključnima za učenje jezika i kod sudionika ovoga istraživanja.

4. Zaključak

Među učenicima hrvatskoga kao inoga jezika posebno veliku skupinu čine upravo nasljedni govornici hrvatskoga jezika. S obzirom na to da je riječ o skupini učenika koja se svojim obilježjima ovladavanja jezikom, ali i motivacijom za njegovo učenje izdvaja od ostalih inojezičnih učenika, potrebno im je posvetiti naročitu pozornost. Pri tome se posebno misli da je za ovu skupinu učenika potrebno izraditi posebne jezične programe u kojima će se zrcaliti njihove posebnosti i koji će odgovarati njihovim potrebama. Naime, čini se da je u dosadašnjim programima ova skupina učenika bila nepravedno zapostavljena te njihove posebnosti vrlo često nisu bile smatrane nečim što bi moglo obogatiti nastavu. Nasljedni govornici u inojezične učionice sa sobom donose znanje o hrvatskoj kulturi, a nerijetko i poznavanje hrvatskih nestandardnih idioma koji mogu poslužiti kao spona prema onim učenicima koji o Hrvatskoj i hrvatskome ne znaju ništa ili jako malo. Također je potrebno jezične programe oblikovati tako da odgovaraju ciljevima zbog kojih nasljedni govornici uče nasljedni jezik, a to su cjelosni ili identifikacijski i uklopni ili integracijski razlozi. Stoga bi se na nastavi hrvatskoga s nasljednim govornicima bilo potrebno baviti onim temama koje su vezane uz hrvatsku kulturu, povijest, tradiciju i hrvatski identitet, na način prikladan nasljednim govornicima. Tek uz dobro osmišljene programe učenja hrvatskoga jezika nasljedni će govornici uspješnije i učinkovitije učiti hrvatski te time lakše postići svoj osnovni cilj – poznavanjem jezika pokazati svoj identitet i postati cjelovitim u odnosu na vlastitu i obiteljsku povijest.

5. Literatura

- Carreira, M.** (2004). Seeking Explanatory Adequacy: A Dual Approach to Understanding the Term "Heritage Language Learner". *Heritage Language Journal* 2(1), <http://www.heritagelanguages.org/>
- Crvenkovska, E.** (2009) Vtor, stranski, nasleden jazik: makedonsko-hrvatski paraleli, *Zbornik vo čest na prof. Minova-Đurkova po povod 70 godini od rađanjeto*, Skoplje: Filološki fakultet "Blaže Koneski", 69-79
- Cummins, J.** (2005) A Proposal for Action: Strategies for Recognizing Heritage Language Competence as a Learning Resource within the Mainstream Classroom, *The Modern Language Journal*, Vol. 89, No. 4, pp. 585-592
- Cvikić, L. i Bergovec, M.** (2008). CEFR between L2 language learning and acquisition: an example of Croatian. u: Z. Urkun (ur.). *The Common European Framework of*

- Reference for Languages (CEFR). Benefits and Limitations*, Canterbury, Kent : IATEFL, 21-26
- Cvikić, L. i Udier, S. L.** (2008) Uloga analize potreba u izradi programa nastave stranoga jezika (primjer hrvatskoga kao J2), *Strani jezici*, 3, 227-239
- Doernyei, Z.** (2004). Motivation, u M. Byram (ur.). *Routledge Encyclopedia of Language Teaching and Learning*, London and New York: Routledge.
- Doernyei, Z.** (ur.) (2003). *Attitudes, orientations and motivations in language learning*. Oxford: Blackwell.
- Europska povelja za regionalne i manjinske jezike**, Vijeće Europe, http://www.coe.int/t/dg4/education/minlang/textcharter/Charter/Charter_hr.pdf, pristupljeno 20.11.2010.
- Feuerverger, G.** (1991). University Students' Perception of Heritage Language Learning and Ethnic Identity Maintenance. *Canadian Modern Language Review*, 47, 660-677
- Fishman, J.** (2001). 300-plus years of heritage language education in the United States, u Peyton, J. K., Ranard, D.A., McGinnis, S. (Eds.) *Heritage languages in America: Preserving a national resource*, Washington, DC & McHenry, IL: Center for Applied Linguistics & Delta Systems, 81-89.
- Gardner, R. C.** (1985). *Social Psychology and Second Language Learning*. Baltimore: Edward Arnold
- Gardner, R. C.** (1985). *Social psychology and Second Language Learning: The role of attitudes and motivation*. London: Edward Arnold Publishers
- Gardner, R., C. Lambert, W.E.** (1972). *Attitudes and Motivation in Second-Language Learning*. Rowley, MA: Newbury House.
- Hamers, J. F. Blanc, M. H. A.** (2000). *Bilinguality and Bilingualism*. Cambridge University Press.
- Jelaska, Z.** (2003). Hrvatski jezik i višejezičnost, u D. Pavličević i M. Kovačević (ur.) *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II*, Zagreb: Naklada Slap i Sveučilište u Zagrebu, 106-125.
- Jelaska, Z.** (2005a). Učenje i poučavanje drugoga jezika, u Z. Jelaska i sur. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 108-125.
- Jelaska, Z.** (2005b). Jezik, komunikacija i sposobnost: nazivi i bliskoznačnice, *Jezik* 52/4, 121-160.
- Jelaska, Z.** (2005c). Materinski, drugi, strani i ostali nazivi, u Z. Jelaska i sur. (2005) *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 24-28.
- Jelaska, Z.** (2008). Ovladavanje jezikom: izvornojezična i inojezična istraživanja, *Lahor* 3, 86-89.
- Jelaska, Z. i Kusin, I.** (2005). Usustavljanje nazivlja u Z. Jelaska i sur. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 50-65
- Jelaska, Z., Cvikić, L. i Udier, S. L.** (2008). Assessment of Students' Progress in relationship with the type of Croatian L2. u: Z. Urkun (ur.). *Courses The Common European Framework of Reference for Languages (CEFR). Benefits and Limitations*, Canterbury, Kent : IATEFL, 27-32
- Jelaska, Z. i Hržica, G.** (2005). In search for a missing part: Identificational and generational motivation in learning the L2, *EUROSLA*, Dubrovnik
- Kelleher, A.** (2010). What is a heritage lanugage? *Herigage briefs*, Center for Applied Linguistics.(<http://www.cal.org/heritage/research/briefs.html>) pristupljeno 25. 11.

2010.

- Medved, M.** (2009). SLA i OVIJ - što se krije iza skraćenice, *Lahor* 7, 95-109.
- Medved, M.** (2010). *Od jednojezičnosti do višejezičnosti: uvod u istraživanja procesa ovladavanja inim jezikom*, Zagreb: Leykam international.
- Peyton, J. K., Ranard, D. A. i McGinnis, S.** (2001) (ur.). *Heritage languages in America: Preserving a national resource*. McHenry, IL: Delta Systems.
- Polinsky, M.** (2008). Gender under incomplete acquisition: Heritage speakers' knowledge of noun categorization. *Heritage Language Journal*. 6(1)
- Polinsky, M. i Kagan, O.** (2007). Heritage Languages: In the 'Wild' and in the Classroom, *Language and Linguistics Compass* 1 (5), 368–395
- Samardžija, M.** (2006). Hrvatski jezik i Hrvati izvan Hrvatske. u: M. Samardžija *Hrvatski kao povijesni jezik*. Zaprešić: vlastita naklada
- Shin, S. J.** (2004) *Developing in two languages*, Clevedon, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.
- Shoaib, A. i Doernyei, Z.** (2005). Affect in lifelong learning: Exploring L2 motivation as a dynamic process, u P. Benson i D. Nunan (ur.) *Learners' Stories: Difference and Diversity in Language Learning*, Cambridge: Cambridge University Press
- Škvorc, B.** (2006). Hrvatski uokviren engleskim: jezik australskih Hrvata kao prvi i drugi jezik. *Lahor*, 1, 15-26
- Tofoska, S.** (2009). Glagolskiot vid vo učebnicite po makedonski jazik kako vtor i kako stranski, *Zbornik vo čest na prof. Minova-Đurkova po povod 70 godini od rađanjeto*, Skopje: Filološki fakultet "Blaže Koneski", 57-63
- Valdes, G.** (2000). The Teaching of Heritage Languages: An Introduction for Slavic-Teaching Professionals u O. Kagan i B. Rifkin (ur.) *The Learning and Teaching of Slavic Languages and Cultures*. Bloomington: Slavica, 375-405
- Van Deusen-Scholl, N.** (2003). Toward a definition of heritage language: sociopolitical and pedagogical considerations. *Journal of Language, Identity, and Education* 2.211–30.

Internet izvori:

http://ec.europa.eu/education/languages/languages-of-europe/index_en.htm, pristup 19.11.2010.

www.cal.org/heritage Heritage language in America, pristup 20.11.2010.

www.12.statcan.ca Statistics Canada, pristup 20.11.2010.

Heritage speakers and their motivation for learning Croatian

Summary

In the field of second language acquisition heritage speakers are considered to be a special group of language learners and their acquisition of a target language is in the focus of researchers.. Research results show that learning of a heritage language varies from acquiring a second language and learning a foreign language. Besides the specific features of their interlanguage, this group of students also has specific motivation for learning a target language while the heritage language is an important part of their identity.

Heritage language learners make a great part of all learners of Croatian as a second or foreign language. Therefore is very important to understand all the specificities of their acquisition of Croatian, including their motivation for learning the language. This paper deals with motivation of learning Croatian among Croatians that live abroad. The reasearch was conducted on the basis of a questionnaire on motives and needs for e-learning of Croatian. The results show that knowing Croatian is perceived to be an important part of learners identity and they are motivated to learn it in order to transfer the language to the next generation.

Key words: *heritage speakers, Croatian as a heritage language, language acquisition*